

Λημνιακή Λιθογλυπτική*

Δέσποινα Βογδάνου-Κωνσταντίου

Δήμαρχος Μύρινας Λήμνου

Το όμορφο παραμύθι της λαξευμένης πέτρας έχει στη Λήμνο μακρά και πλούσια παράδοση, καθώς τα περισσότερα βουνά της είναι βραχώδη, παρέχοντας άφθονη πρώτη ύλη για τις πιο ποικίλες αρχιτεκτονικές εφαρμογές. Μάρτυρες αψευδαί, τα πολυάριθμα δημιουργήματα των λαϊκών μαστόρων, των *πετράδων*, διάσπαρτα σε ολόκληρο το νησί: μεγαλόπρεπες εκκλησίες, καλαίσθητα σχολεία και αρχοντόσπιτα, γεφύρια, κρήνες και πηγαδόχειλα, καλντερίμια κ.ο.κ. Δουλεύοντας βέβαια την πέτρα, εξασφάλιζαν οι λαϊκοί τεχνίτες τα προς το ζην: με ό,τι όμως καταπιάνονταν το έκαναν με τέχνη, υπομονή και προπαντός μεράκι γιατί, όπως τραγουδά και ο λαός μας, «*όποιος δεν είναι μερακλής του πρέπει να πεθάνει, αφού σε τούτο τον ντουιά άδικα τόπο πιάνει*».

Στα μάτια των παιδιών οι παλιοί εκείνοι τεχνίτες φάνταζαν σαν υπεράνθρωποι, καθώς έβλεπαν τους τεράστιους ογκώλους να αποκολλούνται στα νταμάρια από τα σπλάχνα της γης, με μόνη βοήθεια τη σωματική τους δύναμη, και να χωρίζονται στη συνέχεια σε μικρότερα κομμάτια με τη χρήση σφηνών.

Τον πρώτο λόγο στη διαδικασία του πελεκήματος της πέτρας τον είχε ο μάστορας, δηλαδή ο επικεφαλής της ομάδας, που ήταν κατά κανόνα και ο πιο ηλικιωμένος. Η τέχνη του συνήθως πήγαινε κληρονομικά. Ο πατέρας είχε κοντά του το γιο ή τους γιους του, που τον βοηθούσαν μαθαίνοντας συγχρόνως και τα μυστικά της δουλειάς. Και πρόκειται πράγματι για πολύτιμα μυστικά –αποτέλεσμα μακροχρόνιας συσσωρευμένης πείρας. Αναφερόμενοι εδώ ενδεικτικά σε μια μόνο περίπτωση, στην κατασκευή τζακιών, θα πρέπει να πούμε ότι οι πετράδες όχι μόνο τα πελεκώσαν, αλλά ήταν αυτοί οι ίδιοι που

1. Το πέτρινο καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου Αιολικής. Έργο Ι. Φωτιάδη.

2. Λεπτομέρεια του καμπαναριού του Αγ. Γεωργίου Αιολικής.

τα τοποθετούσαν κιόλας με επιδεξιότητα και γνώση, έτσι ώστε να μην καπνίζουν, με ό,τι καιρό κι αν έκανε.

Την τέχνη των πετράδων μπορεί κανείς σήμερα να θαυμάσει, πάνω απ' όλα, στις εκκλησίες του νησιού, που υψώνονταν περιήφανα τα καμπαναριά τους, προσφέροντας καταφύγιο στα αγριοπερίστερα (εικ. 1-2). Ιδιαίτερα αξίζει να μνημονευτεί το θαυμάσιο τέμπλο του Αγίου Κωνσταντίνου στο χωριό Ρωμανού, όλο δουλεμένο σε πέτρα. Καθόλου δεν υστερούσε όμως σε ποιότητα δουλειάς τα αρχοντόσπιτα των χωριών, και προπαντός της Μύρινας (εικ. 3-4). Κατώφλια, υπέρθυρα, παραστάδες, ποδιές παρθύρων, τζάκια κ.ο.κ., είναι έργα των παραδοσιακών πετράδων του νησιού. Το μεράκι τους όμως διαλάωνε κυρίως τα υποστηρίγματα (φουρούσια) των μικρών

μαλκονιών από πελεκητή πέτρα, στολισμένα με ανάλυφα πουλιά, λουλούδια, γρύπτες, λιοντάρια (εικ. 5). Κι είναι σ' αυτά και άλλα ανάλογα εικονιστικά θέματα –μάρτυρημένα και σε άλλες αρχιτεκτονικές κατηγορίες (εκκλησίες, ηρώα, τάφους) – που αποτυπώνεται η κατεξοχήν η καλλιτεχνική τους ευαισθησία και έμπνευση (εικ. 6-9).

Στις παραδοσιακές κρήνες όλων σχεδόν των χωριών, πολλές από τις οποίες δυστυχώς έχουν σήμερα ασβεστωθεί, από άγνοια, αναγνωρίζουμε πάλι τη δράση των πετράδων. Κι ακόμη στα πελεκητά χείλη των πηγαδιών και στις ποδιές τους ολόγυρα, κυκλικές ή τετράγωνες, από πελεκητές κι αυτές πλάκες (εικ. 10). Δικές τους και οι πέτρινες γούρνες, μακρόστενες ή στρογγυλές, σε διάφορα μεγέθη, για πλύση και για να ξεδιψούν τα ζωντανά.

3. Πέτρινο αρχοντικό στο Ρωμείο Γιάλο της Μύρινας.

4. Πελοπνητική πρόσοψη σπιτιού στα Τσιμάνδρια. Έργο Πάρη και Δημήτρη Βόγδανου.

Δεν δημιουργούσαν όμως οι πετράδες μόνο για τους ζωντανούς. Σε κάθε χωριό, δουλεμένα απ' το χέρι τους, στέκονται σεμνά και λιτά ηρώα, που εκφράζουν την ευγνωμοσύνη των κατοίκων στα παλικάρια τους. Στεφάνια δάφνινα που πέτρωσαν, θυμιάμα που μένει για πάντα στον αιθέρα, και άλλα συναφή θέματα στολίζουν τα μνημεία αυτά (εικ. 11). Έχει και τους κοινούς νεκρούς της κάθε κοινότητας. Και γι' αυτούς σμίλεψαν οι πετράδες τάφους κοσμημένους με πέτρινα αγγελοῦδια, γλάστρες, λουλούδια, άγκυρες, και άλλες παρόμοιες μορφές και σύμβολα.

Η παραδοσιακή λιθογλυπτική της Λήμινου έχει πια σήμερα σχεδόν σβήσει, αφού οι περισσότεροι απ' τους παλιούς μαστόρους έχουν πεθάνει, και οι νέοι δεν είναι πρόθυμοι να τη διδαχθούν. Πριν κλείσουμε το σύντομο αυτό σημείωμα, είναι σκόπιμο να παραθέσουμε όσα ονόματα πετράδων καταφέραμε να συγκεντρώσουμε. Μια πρώτη καταγραφή. Ελάχιστος φόρος τιμής.

1. *Τάσος Αηβελάκης* ή *Θεσσαλονικιάς*. Όπως φανερώνει και η προσωπικότητά του, ήρθε από την Θεσσαλονίκη στη Λήμινο, πατριευτική εδώ και δούλεψε στον Κοντιά, στο Πορτιανού, στο Αγγλικό νεκροταφείο Μουδρου και στα Λύχνα για πολύν καιρό.
2. *Σταύρος Φράγκαρος* ή *Νηλεσταύρος* και *Μανώλης Λάμπρος*, από τα Τσιμάνδρια.
3. *Ξενοφώντας Κεραμιδάς*, από το Πορτιανού. Δούλεψε στον Άγιο Δημήτριο Κοντοπούλιου,

5. Μπαλκόνι σε σπήτι του Πορτιανού. Έργο Λιάπη.

στην Παναγιά του Τσα (Μύρινα), στις εκκλησίες του Παλιού Πεδιού και της Πλάκας.

4. *Κωνσταντίνος Μπογδάνος* ή *Βόγδανος*, γαμπρός του προηγούμενου, από το Πορτιανού. Δούλεψε μόνος του αλλά και με άλλους τεχνίτες, όπως τον Νηλεσταύρο από τα Τσιμάνδρια. Όλοι μαζί φτιάξαν σε τρεις μήνες στο Σχοινοῦδι της Ίμβρου το καμπαναριό της εκκλησίας. Η ίδια ομάδα δούλεψε επίσης στο καμπαναριό των Αγίων Αναργύρων στη Δάφνη.

5. *Πάρης Βόγδανος* και *Δημήτρης Βόγδανος*, Παϊδιά του προηγούμενου. Πελέκησαν τις σκάλες, τα παράθυρα και τις πόρτες των Δημοτικών σχολείων στα Τσιμάνδρια και στο Πορτιανού. Δούλεψαν στο Αγγλικό νε-

κροταφείο του Πορτιανού, έκασαν το καμπαναριό της εκκλησίας του χωριού, μνημεία, βρύσες, τζάκια και άλλα.

6. *Παναγιώτης Φεραγιώτης*, από το Πορτιανού, εξάδελφος των προηγούμενων και εγγονός του Ξενοφώντα Κεραμιδά. Δούλεψε στην εκκλησία του χωριού, σε σπήτια, σε μνήματα κλπ.

7. *Ιωάννης Φωτιάδης*, από την Ατσική. Δούλεψε σε σπήτια, ηρώα χωριών και καμπαναριά εκκλησιών. Εξαιρετό δείγμα της τέχνης του το δωρόφορο πέτρινο και καταστρόλιτο καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου στην Ατσική.

8. *Βασίλης Καυκής*, από τα Ρεπανάδι. Ένα από τα σημαντικότερα έργα του είναι το καμπαναριό της εκκλησίας του χωριού του, ύψους 18 μέτρων.

6-7. Γλυπτός διάκοσμος σε αρχοντικό του Κονιά. Έργο Τάσου Ανηβελάκη.

9. Γιάννης Σκούφαρος. Πρόσφυγας από τη Μ. Ασία. Δούλεψε στο Ρωμανού.

10. Αξιόλογος πετράς από το Ρουσοπούλι ήταν και ο Τσαντήλας.

11. Από την περιοχή της Φυαίνης πρέπει να αναφέρουμε τον Αταλιώτη καθώς και τον Πετρά.

12. Και ο Κάσπακας είχε σπουδαίους μαστόρους της πέτρας, όπως τον Μανώλη Καραγιώργη, τον Κώστα Φράγκο, τον Γιάννη Σπαθή, τον Αθανάσιο Σφετύλλη, και άλλους.

Τα στοιχεία αυτά για τους παραδοσιακούς πετράδες του νησιού ίσως τα βρουν οι παλιότεροι Λήμνιοι λειψιά. Και σίγουρα είναι. Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι α-

γνοήσαμε σκόπιμα κάποιους τεχνίτες. Απλώς η προφορική παράδοση τόσο μόνο μας βοήθησε. Γιατί έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε που λαξεύτηκαν τα έργα τους, κι όλοι σχεδόν έχουν πια πεθάνει. Άλλωστε, όπως οι περισσότεροι λαϊκοί δημιουργοί, έτσι και οι πετράδες του νησιού μας δεν κατέχονταν από τη μανία της υστεροφημίας. Δεν φρόντισαν να χαράξουν το όνομά τους πάνω στα δημιουργήματά τους. Είναι η ομορφιά των έργων τους που, τελικά, το διασώζει.

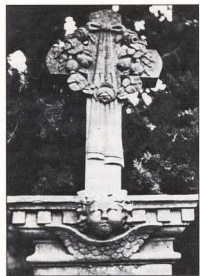
* Το παρόν σημείωμα βασίστηκε στο τεύχος *Λήμνιακή Λιθογλυπτική*, που εξέδωσε το 1985 ο Πολιτιστικός Όμιλος Λήμνου με χρηματοδότηση του οικείου Επαρχείου.

8-9. Κεφάλια κορών και κιονόκρονα στην Ασιακή (ημιτελή κομμάτια). Έργο Ι. Φωτιάδη.

10. Πέτρινο πηγάδι στο Πορτανού. Έργο Π. και Δ. Βόγδανου.

11. Η επίστεψη του Ηρώου στο Παλιό Πεδιό. Έργο Δ. Βόγδανου.

12. Μνήμη στο νεκροταφείο του Πορτανού. Έργο Τ. Ανηβελάκη.

Lemnian Stonecarving

D. Vogdanou-Konstantiou

The art of stonecarving has a long and rich tradition on Lemnos: the rocky mountains of the island have always been supplying the necessary raw material in abundance. Unfortunately, this traditional art has almost completely faded away; however the various creations of the stonecarvers, who used to work with aspiration and excessive artistry for the embellishment of churches, mansions, funerary monuments and Heroa, bridges, fountains etc., still remain truthful witnesses of its passed prime. From the great number of stonecarving folk masters, active periodically on Lemnos, the oral tradition has only perished some of their names.